

Anke Herder (a) & Hanneke Luth-van den Berg (b)
(a) SLO, landelijk expertisecentrum voor het curriculum
(b) Greijdanus, Zwolle
Contact: a.herder@slo.nl
h.luth@greijdanus.nl

Op weg naar geactualiseerde eindtermen Nederlands

1. Aanleiding

Het schoolvak Nederlands heeft op dit moment niet de beste reputatie. Leerlingen lopen vaak niet warm voor het vak, leraren ervaren het vak als gefragmenteerd en de maatschappelijke en curriculaire uitdagingen van dit moment krijgen niet genoeg aandacht. De aanleiding voor de actualisatie staat uitgebreid beschreven in de ‘Startnotitie Nederlands’ (Herder e.a. 2021). De belangrijkste punten worden hieronder toegelicht.

Ten eerste heeft het schoolvak Nederlands een belangrijke verantwoordelijkheid in het voorkomen en terugdringen van kansenongelijkheid. De taalvaardigheid van leerlingen is van grote invloed op het verloop van hun schoolcarrière, en daarmee op hun maatschappelijke kansen. Een andere uitdaging is de sterk gedigitaliseerde maatschappij. Belangrijk is dat leerlingen op een bewuste manier nieuwe vormen van informatieverwerving en -verstrekking leren gebruiken (Carretero e.a. 2017). Een derde aandachtspunt is het gegeven dat een derde tot de helft van de leerlingen in het Nederlandse onderwijs thuis een andere (streek)taal of taalvariant (dialect) gebruikt, al dan niet naast het Standaardnederlands (KNAW 2018). Hier is nu geen oog voor, terwijl leerlingen hun eigen identiteit en hun relatie tot anderen juist verkennen en ontwikkelen door taal, waarbij meertaligheid een belangrijk gegeven is (Agirdag & Kambell 2018). Naast bovengenoemde maatschappelijke uitdagingen is het schoolvak Nederlands ook toe aan vernieuwing vanuit een curriculair perspectief. De drie belangrijkste wensen liggen op het terrein van ‘samenhang’, ‘de vakinhoud’ en ‘de wijze van toetsing en examinering’. In de huidige onderwijspraktijk is vaak sprake van een ongewenste en demotiverende scheiding tussen ‘het werken aan taalvaardigheden’, ‘literatuur-/fictie-onderwijs’ en ‘kennis over taal en taalgebruik’ (taalbeschouwing). Het tegengaan van de verkaveling binnen het vak (van Gelderen & van Schooten 2011) en het creëren van meer samenhang tussen ‘taal’, ‘communicatie’ en ‘literatuur’ is dan ook één van de grootste uitdagingen voor het vak.

Ten tweede is ook de vakinhoud toe aan vernieuwing. Er ligt een relatief sterke focus op vaardigheden en minder op taalbewustzijn. Er is bovendien weinig ruimte voor ‘taal’,

‘communicatie’ en ‘literatuur’ als object in plaats van middel (Curriculum.nu 2019; Levende Talen 2019). Bovendien is er relatief weinig aandacht voor creatief omgaan of experimenteren met taal (Koopman 2017; ten Peze 2019) en evenmin voor reflectie op hoe leerlingen zich in de maatschappij kunnen verhouden tot taalnormen en conventies (van Rijt & Wijnands 2017).

Ten derde is er al jaren veel kritiek op de wijze van examinering. Het gaat dan over het feit dat op havo en vwo leesvaardigheid in combinatie met argumentatieve vaardigheden getoetst wordt (wat 50% van het eindcijfer bepaalt). Ook is de selectie van het type teksten in het examen erg beperkt (NederlandsNu! & Levende Talen Nederlands 2018; Rooijackers e.a. 2020; SLO 2017) en zijn er bezwaren tegen de aard van de vragen. Overigens introduceert Cito inmiddels nieuwe vraagtypes in het leesvaardigheidsexamen Nederlands voor havo en vwo (CvTE 2022). Het centraal eindexamen voor het vmbo toetst, naast leesvaardigheid, weliswaar ook schrijfvaardigheid, maar dat gebeurt in beperkte en (te) sterk geformaliseerde vorm (Levende Talen 2019).

2. Aanpak

Om tot geactualiseerde examenprogramma's Nederlands te komen, werkt SLO sinds juni 2022, in opdracht van het ministerie van OCW, met een vakvernieuwingscommissie aan de actualisatie van de examenprogramma's Nederlands voor vmbo, havo en vwo. Deze commissie bestaat uit een procesregisseur, twee curriculumexperts van SLO, vier leraren vmbo, vier leraren havo en vwo en vier vakexperts. De commissieleden werken gedurende een dag in de week aan de actualisatie en de commissie komt regelmatig bij elkaar in tweedaagse werksessies.

Het toewerken naar vernieuwde conceptexamenprogramma's gebeurt stapsgewijs via een aantal tussenproducten: ‘een karakteristiek van het vak’, ‘een raamwerk van inhoud’, ‘een uitwerking van (een deel van) de concepteindtermen’, ‘een verdeling in CE-SE’ en ‘het totale conceptexamenprogramma met een toelichtingsdocument’. In het hele traject kijkt een advieskring, bestaande uit leraren, onderwijsexperts en wetenschappers uit verschillende onderwijsinstellingen en -organisaties mee. Leraren kunnen via de vertegenwoordiging van de vakvereniging Levende Talen Nederlands meedenken in verschillende adviesrondes.

3. Karakteristiek en raamwerk

In de karakteristiek wordt in hoofdlijnen beschreven waar het vak over gaat. In de conceptkarakteristiek Nederlands (versie 2, maart 2023) laat de vakvernieuwingscommissie zien wat het belang is van het leren van Nederlands. Daarmee verwoordt de commissie (a) hoe het schoolvak bijdraagt aan de doeldomeinen ‘kwalificatie’, ‘socialisatie’

en ‘persoonsvorming’ (Ministerie van OCW 2021), (b) dat Nederlands een kernvak is dat de ontwikkeling van ‘taalvaardigheid’, ‘taalbewustzijn’ en ‘cultuurbewustzijn’ centraal stelt en (c) hoe het vak voortbouw op de onderbouw. De visie op het vak volgt de opbrengsten van Curriculum.nu (2019), het visiestuk van het Meesterschapsteam Nederlands (2021) en de startnotitie Nederlands (Herder e.a. 2021). Ook laat de karakteristiek zien wat het onderwijs Nederlands toevoegt aan het onderwijs in de andere vakken en hoe het bijdraagt aan digitale geletterdheid (de Vries & van Rooyen 2021) en burgerschapsvorming (Visser & Gelinck 2021).

Op basis van een karakteristiek van het vak ontwikkelt de vakvernieuwingscommissie een raamwerk dat schematisch weergeeft hoe de vakinhouden (‘kennis’, ‘vaardigheden’ en ‘houdingen’) onderverdeeld worden in domeinen (en eventueel subdomeinen). Op dit moment werkt de vakvernieuwingscommissie Nederlands vanuit een concepturaamwerk (versie 2, maart 2023) met drie hoofddomeinen.

3. Het formuleren van concepteindtermen

Een eindterm is een wettelijk doel, waarin staat beschreven welke ‘kennis’, ‘vaardigheden’ en/of ‘houdingen’ leerlingen aan het einde van het voortgezet onderwijs minimaal dienen te bereiken. Er wordt met twee soorten doelen gewerkt: ‘beheersingsdoelen’ en ‘ervaringsdoelen’. Beheersingsdoelen beschrijven de te realiseren leeropbrengsten: minimale streefwaarden met betrekking tot ‘kennis’, ‘vaardigheden’ en ‘houdingen’. Ervaringsdoelen beschrijven welke inspanning van een leerling wordt verwacht met het oog op ervaringen of expressieve reacties. In de praktijk is er vaak sprake van een hybride uitwerking: één eindterm bevat zowel een beschrijving van leeropbrengsten als van ervaringen.

De eindtermen worden concreter geformuleerd dan in de huidige examenprogramma’s het geval is. De eindtermen kennen een vaste opbouw met een doelzin en een uitwerking (optioneel). De doelzin beschrijft het waarneembare gedrag van de leerling. In de uitwerking kunnen leerinhouden en contexten worden beschreven. Eventueel wordt onder het luik ‘te denken valt aan’ nog een beknopte toelichting toegevoegd, waaronder de bedoeling en de inhoud van de eindterm wordt geïllustreerd.

Onderstaand, een voorbeeld van hoe een concepteindterm er uit kan zien (voorbeeld uit maart 2023):

Doelzin: De kandidaat voert gesprekken om gezamenlijk problemen op te lossen of tot begrip te komen. Het gaat hierbij om:

- benoemen en toepassen van verschillende gespreksconventies (gespreksregels en strategieën);
- gezamenlijk redeneren over en analyseren van problemen;
- zoeken naar en vergelijken van verklaringen en oplossingen;
- verstrekken van uitgewerkte informatie, stellen van complexe en verificatievragen, antwoorden, accepteren en verwerpen met uitleg en samenvatten.

De concepteindtermen worden zo ontwikkeld dat ze samenhang bevorderen: binnen het vak, tussen vakken in de bovenbouw en ook met de kerndoelen. De geactualiseerde kerndoelen Nederlands zijn op 18 juli jl. aangeboden aan het ministerie van OCW. Daarnaast vindt er regelmatig afstemming plaats met andere vakken, voornamelijk met de Moderne Vreemde Talen.

Tijdens onze workshop op de HSN-conferentie zoomen we in op de activiteit waar de vakvernieuwingscommissie zich op dit moment vooral mee bezighoudt: het formuleren van concepteindtermen.

4. Vooruitblik

In juni 2024 presenteert de vakvernieuwingscommissie de concepteindexamenprogramma's voor vmbo, havo en vwo. Het werk van de vakvernieuwingscommissie is dan afgerond. In de fase die daarop volgt, worden de programma's op scholen beproefd op 'relevantie', 'consistentie', 'bruikbaarheid', 'effectiviteit' en 'toetsbaarheid'. Verder zullen er onder andere handreikingen worden ontwikkeld voor scholen om hun schoolexamenprogramma af te stemmen op het nieuwe eindexamenprogramma.

Referenties

Agirdag, O. & E.R. Kambell (2018). *Meertaligheid en onderwijs*. Meppel: Boom uitgeverij.

Carretero, S., R. Vuorikari & Y. Punie (2017). 'DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use'. Online raadpleegbaar op: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC106281>.

Curriculum.nu (2019). 'Voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Nederlands'. Online raadpleegbaar op: <https://www.curriculum.nu/voorstellen/nederlands/>.

- Curriculumcommissie (2020). ‘Kaders voor de toekomst. Tussenadvies 1 Wetenschappelijke curriculumcommissie’. Online raadpleegbaar op: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/02/04/tussenadvies-1-kaders-voor-de-toekomst>.
- CvTE (2022). ‘Opbrengsten van het project Uitbreiding van vraagtypen voor het ‘leesvaardigheidsexamen Nederlands havo en vwo’. Online raadpleegbaar op: https://www.examenblad.nl/document/verslag-opbrengsten-project/2023/f=/2022_05_09_verslag_opbrengsten_uitbreiding_vraagtypen_leesvaardigheid_ce_NL_hv.pdf.
- Eerkens, M. (2017). “Leer kinderen beter schrijven”. In: *De Correspondent*. Online raadpleegbaar op: <https://decorrespondent.nl/7340/leer-kinderen-beter-schrijven-het-werpt-opheel-veel-vlakken-vruchten-af/507935340-cf3352d3>.
- Expertgroep doorlopende leerlijnen taal en rekenen. (2008). ‘Over de drempels met taal en rekenen. Hoofdrapport van de Expertgroep doorlopende leerlijnen taal en rekenen’. Eschede: SLO.
- Gelderen, A.J.S. van & E.J. van Schooten (2011). ‘Taalonderwijs; een kwestie van ontkavelen: openbare les in duplo: presentatie van het lectoraat Taalverwerving en Taalontwikkeling bij het Instituut voor Lerarenopleidingen van Hogeschool Rotterdam’. Rotterdam: Rotterdam University Press.
- Herder, A., G. van Silfhout & I. Jansen (2021). ‘Startnotitie Nederlands. Bovenbouw voortgezet onderwijs’. Amersfoort: SLO.
- KNAW (2018). ‘Talen voor Nederland. Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen’. Online raadpleegbaar op: <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/talen-voornederland>.
- Koopman, E. (2017). ‘Zo fijn dat het niet fout kan zijn. De invloed van (re)creatief schrijven op lezen’. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Levende Talen (2018). ‘Visie op het vak taal/Nederlands voor Curriculum.nu’. Online raadpleegbaar op: <https://levendetalen.nl/wp-content/uploads/2018/01/Visie-op-het-vak-taalNederlands-voor-Curriculum.nu-Hendrix-en-Van-der-Westen-jan-2018-DEF.pdf>.
- Levende Talen (2019). ‘Advies curriculum Nederlands in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs’. Online raadpleegbaar op: <https://levendetalen.nl/wp-content/uploads/2019/09/LTadvies-curriculum-Nederlands-2019.pdf>
- Meesterschapsteam Nederlands (2018). ‘Visie op de toekomst van het curriculum Nederlands’. Online raadpleegbaar op: <https://nederlands.vakdidactiekwg.nl/wp-content/uploads/sites/4/2020/02/Visie-Curriculum-Nederlands-Meesterschapsteams-1.5-definitief.pdf>.

- Meesterschapsteam Nederlands (2021). 'Bewuste geletterdheid in perspectief: kennis, vaardigheden en inzichten'. Online raadpleegbaar op: <https://nederlands.vakdidactiekgw.nl/wp-content/uploads/sites/4/2021/03/Bewuste-geletterdheid-in-perspectief-maart-2021-220321.pdf>.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2021). 'Eindexamenbesluit VO'. In: *Staatscourant*, 136. Online raadpleegbaar op: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2021-136.html>.
- Nederlands Nu! & Sectiebestuur Levende Talen (2018). 'Advies examen Nederlands'. Online raadpleegbaar op: <https://lerarennederlands.nl/wp-content/uploads/2019/04/AdviesExamens-Nederlands-met-draagvlakonderzoek-finaal.pdf>.
- Peze, A. ten (2019). "Het Schrijflab: Creatief schrijven in havo en vwo 4". In: *Levende Talen Magazine*, 106 (4), p. 4-9.
- Rijt, J. van & A. Wijnands (2017). "Taalnorm, taalgevoel en taalwerkelijkheid: de casus 'hun hebben'". In: *Levende Talen Magazine*, 104 (7), p. 4-8.
- SLO (2017). 'Nederlands. Vakspecifieke trendanalyse 2017'. Enschede: SLO.
- Visser A. & C. Gelinck (2021). Startnotitie Burgerschap. Bovenbouw voortgezet onderwijs. Amersfoort: SLO.
- Vries, H. de & L. van Rooyen (2021). 'Startnotitie digitale geletterdheid. Bovenbouw voortgezet onderwijs'. Amersfoort: SLO. bieden heeft. Er is werk aan de winkel!

Ronde 2

Jolanda van der Ven & Mélanie Philips
Het Hooghuis, locatie Mondriaan College
Contact: j.vanderven@hethooghuis.nl
m.philips@hethooghuis.nl

Samen aan de slag: één lijn voor leesvaardigheid

1. Aanleiding

Dankzij nationale en internationale onderzoeken (OECD 2019; van Steensel z.d.) weten we dat de leesmotivatie en het leesplezier van leerlingen daalt, en dat de leesvaardigheidsdidactiek in Nederland aan vernieuwing toe is (Rooijackers e.a. 2021). In onze praktijk, een school voor mavo/havo in Oss, ontdekten we dat we allemaal hetzelfde deden (doorgaans het volgen van de methode), maar dat wij, docenten Nederlands,